

UNS GOIGS MEDIEVALS I SETCENTISTES SOBRE SANT EUDALD, PATRÓ DE LA VILA DE RIPOLL

JOSEP M. VILA i MEDINYÀ

En un manuscrit factici de la Biblioteca Municipal de Tolosa de Llenguadoc¹, en el qual es barregen obres en francès, occità i català, que conté sermons, lletanies, goigs i cobles de diversos sants d'arreu de Catalunya, hi vam llegir els goigs que avui publiquem, dedicats a sant Eudald,² al costat dels dedicats a sant Joan Apòstol, sant Josep, etc. De seguida ens van interessar perquè, acarats amb els que ja coneixiem de la figura d'aquest màrtir, impresos a Barcelona a final del segle XVII, ampliaven la vida i les prerrogatives d'un sant molt popular a les comarques de la Garrotxa i el Ripollès.

El culte a sant Eudald fortament arrelat a Llenguadoc, com el dedicat a sant Grau, sant Sadurní, santa Fe, sant Cugat, etc., és una prova de la influència i dels lligams espirituals existents des de l'edat mitjana entre Occitània i Catalunya. La penetració d'aquests corrents espirituals, l'abast d'aquest santoral i d'aquestes devocions és un tema, però, que no s'ha estudiat d'una manera global.

1 Manuscrit número 893. *Recueil: sermons en patois, en catalan et en français. 1787-1818. Écriture de plusieurs mains. Papier 314 feuillets. 240 x 165 mm. Ce recueil a été acheté... à M. Le curé de Saint-Cézert près Grenade (Haute-Garonne)*. Els goigs dedicats a sant Eudald ocupen els folis 282-289. Més endavant tenim previst donar a conèixer altres obres d'aquest manuscrit.

2 Sobre la figura de sant Eudald destaco només els dos llibres del doctor Ramon Bonet i Llach, vicari general del bisbat d'Osona, que contenen una àmplia bibliografia amb les fonts impreses i manuscrites sobre la seva vida i llegenda, documentació que, d'altra banda, aclareix certs passatges i estrofes dels goigs: 978-1978, *Mil·lenari del trasllat de les relíquies de sant Eudald a Ripoll*, Impremta Bonet, 1978, 127 pàgines; id. *Vida i culte de sant Eudald patró de la comtal vila de Ripoll. Història, tradició i llegenda*, Ripoll, 1984, 193 pàgines.

Josep Gudiol al *Catàleg de llibres manuscrits anteriors al segle XVIII del Museu Episcopal de Vic* (Barcelona, 1934), assenyala a la pàgina 215, amb el número 223, una biografia manuscrita del sant, *Vida admirable del màrtir ripollès san Eudaldo* (1671). El títol sencer diu: *Vida admirable Ilustrada de virtudes, vida milagrosa adornada de gloriosos echos. Vida sancta. Canonizada por Grande del Martyr Ripollés St. Eudaldo. Por el Dr. J. B. Tarrés vecino de la ciudad de Vique. Dedicase al ilustre y Reved. Fray Gaspar de la Casa Mitjana y de Eril meritisimo Abad del real Monasterio de Monjes Benitos de la villa de Ripoll*. 324 pàgines. Mides 158 x 108mm. Aquest manuscrit, llest per a imprimir, s'escrigué en ocasió del trasllat de les relíquies de Sant Eudald (10,11,12-5-1670).

Aquest tipus de manuscrits on figuren copiades aquestes obres és bastant corrent en la nostra literatura. Eren llibres de capçalera usats per religiosos, clergues, devots que els feien servir per als seus estudis i pregàries, per difondre un tipus de composicions acostades a la mentalitat del poble. La transmissió dels goigs,³ amb centenars de variacions i variants dificulta molt l'estudi d'aquestes composicions populars, sobre les quals encara no hi ha escrit res de definitiu. Tampoc no disposem d'un catàleg⁴ d'aquestes pregàries litúrgiques amb indicació de les advocacions, lloc de culte i impremtes, etc.

El copista d'aquests goigs, que no hem pogut identificar, fou, de ben segur, un clergue o un religiós rossellonès que els transcrivé i n'amplià el nombre d'estrofes en una època, la de la Revolució Francesa, en la qual a més del valor religiós que tenien *per se* aquestes composicions, foren un eficaç instrument de conservació de la llengua i de la cultura catalanes. Arreu del nostre domini lingüístic són innumbrables els versificadors amb ofici i afeccionats que han redactat milers de vides de sants. Els goigs, impresos en fulls solts, fàcilment divulgats per les confraries, gremis, esglésies i ermites arriben a un públic molt ampli. Els seus autors, de vegades són els mateixos, que escriuen la vida del sant, un novenari, una comèdia hagiogràfica. També hi ha un bon estol de poetes nostrats —Pere Seraff, Vicenç Garcia, Joan Bover, Jacint Verdaguer, Joan Maragall o Costa i Llobera— que ens han deixat escrits amb ofici alguns goigs de gran bellesa.

Pel que fa a la redacció de l'obra, el copista rossellonès ens dona, en primer lloc, la versió ampliada dels goigs dedicats a sant Eudald⁵ (fols. 282-286v). A continuació copia els goigs tradicionals més antics que coneix (fols. 287-288v). En una nota al marge esquerre del foli (287), anota: "Son los goigs antichs de St. Eudald; los quals

3 Sobre el goigs al Rosselló, vegeu l'estudi de Josep-Sebastià PONS, *Les "Goigs" et leur transmission dans La Littérature catalane en Roussillon au XVIIe et au XVIIIe siècle*, Privat París-Tolosa, 1929, pàgs.: 196-232.

4 Encara avui dia són útils, per les reproduccions de goigs antics que contenen, els reculls de Joan AMADES i Joan COLOMNES, *Los goigs a Catalunya*, dos volums, Barcelona, 1949, i el de Joan BATLLE, *Los goigs a Catalunya, breus consideracions sobre son origen y sa influència en la poesia mística popular. Acompanyen a aquesta obra cent facsimils reproduhills de goigs del segle XVII*. Barcelona, 2 vols, 1924.

5 Sense ser exhaustiu, he anat anotant impressions de goigs sobre sant Eudald. A Olot (impremta de Joan Bonet, sense data, i d'altres edicions estampades en 1926 i 1935). També n'he vistos editats a Montagut (impresos a Olot en 1958). Ripoll (Impremta Bonet, 1901, 1953, 1957, Maideu, 1935). A Barcelona, (Arnau Ors, 1927. Lletra d'Hilari d'Arenys, música de A. Català). El millor estudi, però, sobre aquests goigs, amb un estudi sobre la vida del sant, és el del Dr. R. Bonet i Llach, *Els goigs de sant Eudald*, "Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès" (1981-1982), pàgs.: 129-147. Sobre el martiri de sant Eudald, vegeu Alber BASTARDES-Manuel RUI, *El Martiri de Sant Eudald a Sobra*, Publicacions de la Delegació Diocesana de Mitjans de Comunicació Social, Solsona, 1981 (Tàrraga, 1981).

són estat corregits i augmentats fins a 32 cobles; lo any 1793". Faig constar que la transcripció d'aquesta segona relació de goigs es correspon amb l'edició impresa dels *Goigs del Gloriós màrtir Sant Eudald, que.s càntan en la Iglésia de la Vila de Ripoll. Bisbat de Vich* (Barcelona: en Casa de Joan Jolis estamper, al carrer dels Cottoners). Es tracta d'un exemplar de final del segle XVII, una còpia impresa del qual es conserva a l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Barcelona. En lloc de transcriure els goigs, he optat per donar-ne el fascimil, ja que el text manuscrit que copia només presenta variants ortogràfiques que no són importants.

Uns goigs de Sant Eudald del segle XV

Els goigs més reculats que he trobat sobre la figura de sant Eudald pertanyen a final del segle XV. Es troben copiats en una miscel·lània gogística al manuscrit I 191⁶ de la Biblioteca de Catalunya (fols.45-47). Quan treballàvem en la recerca bibliogràfica sobre aquest sant, a propòsit de l'edició d'aquests rossellonesos del segle XVIII, vam consultar diversos manuscrits de la Biblioteca de Catalunya per veure si trobàvem noves fonts manuscrites que ens ajudessin a fixar la línia de transmissió de la llegenda popular del sant. La sort ens va somriure, vam tenir el goig de llegir aquests que són desconeguts pels estudiosos i devots d'aquesta advocació ripollesa i garrotxina.

Aquests goigs medievals, els més primitius, monument de la fe ripollesa, obren una nova via en l'estudi de la pietat popular a l'entorn d'aquesta figura; fan recular en més d'un segle la datació de les primeres cobles fins ara conegudes. Parlar de sant Eudald és recrear mil anys d'història, assumir la confiança que posà aquesta vila en el sant benefactor. A l'any 1004 sant Eudald ja era protector de la vila de Ripoll contra els efectes de l'eixutesa. En els anys 1622-1624 va fer-se un altar nou a l'antiga església de Ripoll, fet que demostra l'arrelament del sentiment religiós del poble.

Acarats amb els de final del segle XVII, veiem com els primitius contenen l'estrofa d'entrada, les set primeres i la dècima, amb alguns canvis d'ordre (estrofes quarta i cinquena), i petites variants ortogràfiques. Conté dues tornades on es remarca que sant Eudald és el patró de confiança de Ripoll. Són també versos heptasil·labs, distribuïts en estrofes de vuit versos o octaves. Possiblement durant el segle XVII sofriren una ampliació a mans del prevere Coramina o algun altre versificador. Quan

6 Caldria fer un estudi d'aquest manuscrit miscel·lani per veure d'on prové aquesta col·lecció de goigs, on fou copiat, qui en fou el transcriptor, per quin àmbit geogràfic s'estén la devoció de tots els sants que hi surten representats. El manuscrit número 3 de la Biblioteca de Catalunya, anomenat *Cançoner Sagrat de Vides de Sants* de final del segle XV, començament del segle XVI, obra partida, amb una segona part que es troba a l'Arxiu Municipal de València és un altre testimoni d'aquesta literatura poètica sobre vides de sants.

foren impresos en una edició gironina, avui perduda, o en la barcelonina de final del segle XVII, ja adoptaren la forma definitiva, que és la que ha arribat codificada fins als nostres dies (una cobla d'entrada, deu cobles i tornada final amb un total de 88 versos).

En proposem la transcripció

Entrada

Dius sou de tot aquest poble
de notament invocat
St. Eudalt màrtir tan noble
siau nos sempre advocat

Per la voluntat divina
nasqueren en lombardia
exint deli ydolatria
com la rosa de la espina
columna de foch immoble
y en lo ventre figurat

Apartareu vos del pare
quera lo compte lliró

Primeres estrofes dels goigs medievals dedicats a Sant Eudald, segons un manuscrit de la Biblioteca de Catalunya.

Pus sou de tot aquest poble
devotament invocat,
sant Eudalt màrtir⁷ tan noble,
siau-nos sempre advocat.

- 5 Per la voluntat divina
nasquéreu en Llobarria,
exint de la ydolatria
com la rosa de la espina,
columna de foch immoble
- 10 y en lo ventre figurat,
sanct Eudalt màrtir tan noble,
siau-nos sempre advocat.

- Apartàreu-vos del pare
qu'era lo compte Lliró,
15 prenent un sant companyó
que us servi de pare y mare.
Féreu penitència doble
vint anys en la soledat,
sanct Eudald màrtir tan noble,
20 siau-nos sempre advocat.

- Quant entràreu en Tolosa,
mostrà Déu ser vós gran sanct,
ressussitant un infant
no trobant-se més de l'ossa,
- 25 alabave a Déu lo poble
que us dona tal potestat,
sanct Eudald màrtir tan noble,
siau-nos sempre advocat.

⁷ Màrtir: la lletra "t" apareix a l'interlineat.

GOIGS DEL

MARTYR SANT
cantau en la Iglesia
Bisbat

GLORIOS

EUDALT, QUES
de la Vila de Ripoll,
de Vich.

PUs sou de tot aquest Poble
devotament invocà,
S. Eudalt Martyr tant Noble,
faunos sempre Advocat.

Per la voluntat Divina
naqueru en Llonbardia,
cixint de la idolatria
com lo tosa de la espina;
columna de foch immobile
en lo ventre figurà,
Sant Eudalt Martyr, &c.

Aparitarenvos del Pare,
que era lo Compes Lirò,
prenent un Sane companyò,
queus servis de Pare, y Mare;
fereu penitencia doble
vint anys en la soledat,
Sant Eudalt Martyr, &c.

Quant entrareu en Tolosa
mostrà Deu ser vos gran Sant,
resuscitant un Infant
no troballen rucs de la ossa;
alabava à Deu lo Poble,
ques donà tal potestat,
Sant Eudalt Martyr, &c.

Altres miracles obrareu

ques lo numeto mole gran,
tant, que comptar nos poràn,
los morts que resuscitareu;
grans merces en aquest Poble
de Deu aveu alcançat,
Sant Eudalt Martyr, &c.

Notable miracle fondeu,
que quant de Roma veniu,
per la gran set que teniau
fereu eixir una font;
del mitg de una roca immobile
à Moyès acomparà,
Sant Eudalt Martyr, &c.

A quinze endemoniats,
dels dimonis libertareu,
infinitos malats curareu
de grans mals acornemats;
à molts la terra no cobte
per avervos reclamà,
Sant Eudalt Martyr, &c.

Per vos ciegos cobran vista,
los muts cobran lo parlar,
los coixos lo caminar,
alegria la gent trista;
per vos fondeu tot aquest Poble
de pesta, y fam desliurà,

Sant Eudalt Martyr, &c.

Vos invocan las prenyadas
al rigor de los dolors,
y rellan aliviadas
de un estat tant perillòs;
visitant vostra l'gl' sia
que en Ripoll han fabricar,
Sant Eudalt Martyr, &c.

En companyia aportan
lo fruyt de son felis part,
y aixi als demès exerceu
vos prengan per Advoca;
y ab lo vostre patrocini
de Deu toz es alcançat,
Sant Eudalt Martyr, &c.

Finalment lo Poble soll
de Acht vos donà greu mort,
aptes per divina fore
forçeu pontar en Ripoll;
lo qual es restar molt noble
per averlo vos honrà,
Sant Eudalt Martyr, &c.

Pus sou en lo Cel immobile
eternament coronat,
S. Eudalt Martyr tant Noble,
faunos sempre Advocat.

✠. Ora pro nobis Beate Eudalde.

✠. Vt digni efficiamur promissionibus Christi.

O R E M U S.

PResta quæsumus Omnipotens Deus, ut intercedente Beato Eudaldo Martyre tuo à cunctis
adversitatibus liberemur in corpore. & à pravis cogitationibus mundemur in mente.
Per Christum Dominum nostrum. ✠. Amen.

Barcelona: En casa de IOAN IOLIS Estamper, al carrer dels Cotoners.

- Notable miracle fonch
 30 quant de Roma venieu,
 per la gran set que tenieu,
 féreu exir una font
 del mig de una roca immoble
 a Moysès acomparat,
 35 sanct Eudalt màrtir tan noble,
 siau-nos sempre advocat.

- Altres miracles obràreu
 qu'és lo número molt gran,
 tant que comptar nos poran
 40 los morts que ressussitàreu.
 Grans mercès en aquest poble
 de Déu haveu alcançat,
 sanct Eudalt màrtir tan noble,
 siau-nos sempre advocat.
- 45 Quinze endemoniats
 dels dimonis llibertàreu,
 infinits malalts curàreu
 de grans mals atormentats.
 A molts la terra no robe⁸
 50 per haver-vos reclamat,
 sanct Eudalt màrtir tan noble
 siau-nos sempre advocat.

- Per vós cegos cobren vista,
 los muts cobren lo parlar,
 55 los coxos lo caminar,
 alegria la gent trista,
 per vos fonch tot aquest poble
 de pesta y fam deslliurat,
 sanct Eudalt màrtir tan noble,
 60 siau-nos sempre advocat.

- Finalment lo poble foll
 de Achs vos donà greu mort,
 après per divina sort
 fóreu portat en Ripoll.
 65 No pot ser Ripoll innoble
 avent-lo vós tant honrat.
 Sanct Eudald màrtir tan noble,
 siau-nos sempre advocat.

Tornada

- Pus sou en lo cel immoble
 70 eternament coronat,
 sanct Eudalt màrtir tan toble,
 siau-nos sempre advocat.
- Pus⁹ sou en aquest poble
 com a patró venerat,
 75 sanct Eudald màrtir tan noble,
 siau-nos sempre advocat.

V. *Ora pro nobis, beate Eudalde.*
 R. *Ut digni.*

Oremus

*Presta, quesumus, omnipotens Deus, ut
 intercedente beato Eudado martyre tuo
 a cunctis adversitatibus liberemur in
 corporer a pravis cogitationibus
 mundemur in mente. Per (Christum
 Dominum nostrum. Amen.)*

8 *Roble*: del verb "rublir" que significa cobrir, tapar de terra. El "DCVB" el documenta per primera vegada en 1539. Aquest verb que tenia l'aparença d'arcaic fou substituït per "cobre", que és la forma que trobem als altres manuscrits i impresos dels goigs de sant Eudald.

9 Entre *pus* i *sou*, en una lletra més moderna, hi ha a l'interlineat "que".

No comento el contingut de les estrofes d'aquests goigs ni tampoc dels del XVIII, les referències biogràfiques, històriques o llegendàries que hi surten descabdellades perquè el Dr. Ramon Bonet i Llach en diversos capítols de les seves obres dedicades a sant Eudald, amb una gran perícia erudita, ha identificat totes les fonts i ha precisat en cada pas totes les passes de la seva novel·lesca vida. A grans trets, els goigs de sant Eudald, sobretot els rossellonesos del segle XVIII, en desenvolupen l'origen i la infantesa, la conversió al cristianisme, la vida ermitana transcorreguda als Pirineus, l'etapa de sacerdoti, la seva lluita contra l'arrianisme, el martiri, el culte a sant Eudald dintre de la història de Catalunya i de Ripoll.

Altres goigs sobre la figura de sant Eudald

A l'Arxiu de Sant Pere de Ripoll¹⁰ es conserven els papers d'Eduard Rota, un amanuense que va treure còpia, a començament del segle XX, d'una obra del Reverend Coramina,¹¹ rector de Cabirol a Sant Thou de Montagut el 1652, manuscrit que no hem pogut consultar, ja que es troba actualment en una casa particular de Montagut. El títol de la portada del manuscrit fa: *Libreta procedent dels papers d'en Eudald Rota cedida a l'Arxiu per Francisco Graells. És una còpia feta per en Rota d'un manuscrit del Reverent Coramina, rector de Cabirol a St. Thou de Montagut en 1652. Conté curioses notícies.*

L'obra de Coramina és un vast recull de notícies i documents sobre la devoció a sant Eudald a Montagut, un document de gran interès històric i antropològic que potser un dia caldria editar. Conté, entre altres materials, en un volum de 162 folis, una obra dramàtica en castellà sobre la figura del sant, representada a Montagut en 1702; una *Vida del Benaventurat Sant Eudald, màrtir, lo qual sagrat cos té ab molta veneració la vila de Ripoll en una iglésia particular dedicada a son nom que està dins lo mateix poble*, còpia de vida que sobre el sant va escriure Antoni Vicenç Domènech, *Flos sanctorum o Historia general de los santos y varones del Principado de Cataluña* (1602), a partir d'un exemplar que "te abuy als 14 de setembre 1644 mossèn Jaume Joli de Arguelguer" (ms. Rota, pàg. 111).

Aquest manuscrit de Coramina amb un resum del seu contingut ja fou motiu d'una ressenya de Tomàs Ragner que va sortir publicada a la revista ripollesa "Scriptorium".¹²

10 Signatura a.a. St. Eudald-I i II. Agraïxo als responsables d'aquest arxiu les facilitats donades per consultar aquests papers.

11 En alguns llocs he vist transcrit "Coromina", quan en realitat el nom correcte és "Coramina". Sobre aquest autor vegeu el nostre treball, *Unes "redondilles" de 1651 en honor de Sant Josep, patró d'una confraria de Montagut*, *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, Olot, 1994, pàgs.: 89-101.

12 *Sant Eudald de Montagut*, número LIII, maig de 1927, pàgs.: 2-12.

Seguint sempre la llibreta de Rota, hi llegim dues redaccions dels goigs del sant que ja foren reproduïts per Bonet explicant-ne el context. En una altra llibreta manuscrita d'aquest mateix lligall on es comenten diversos aspectes de l'obra de Coramina (pàgs.: 17-18), llegim: "*Goigs de sant Eudald. En el manuscrit hi ha el següent: 22 coble (sic) de sanct Eudald antiga la qual se canta en Ripoll, però no en la Isglésia de Sanct Eudald. Esta coble no es tota la que es canta en dita isglésia de Sanct Eudald de Ripoll és la que està continguda en los versos d'aquest full mateix [El primer vers diu:] 'Pus Ripoll resta honrat'.*"

"La relació que posa a continuació en lo revers d'aquest full mateix són senzillament els goigs actuals que de Ripoll li envia a mossèn Coramina el reverent Antoni Faure, resident a l'església de Sant Eudald". Fins aquí les notes de Rota.

Quan el Dr. R. Bonet i Llach¹³ edità aquestes dues composicions, no sé si a partir del manuscrit original de ca l'Espigoler o bé a partir de la transcripció d'en Rota, no té en compte les notes marginals que Coramina escriu al marge de les segones "coblas" sobre l'edició material d'aquests goigs, que crec tenen molt d'interès per fer el seguiment de la transmissió d'aquest gènere tan popular:

"He fetas estampar las las coblas de Sant Eudald, jo Pere Antoni Coramina prebere y domer de Montegut y Rector de la capella de Sant Thou als 30 de maitx de l'any 1646, y ne he fetas estampar quinze centas las cuals me constan tres lliuras y quinze sous y las he fetas estampar a mos gastos, y en lo mateix any acabarem de fer lo pou de dita capella essent obrer Pere Espigoler, pagès de dita parròquia. Constan las ditas coblas de fer-se estampar en Gerona en casa de Hieronim Palot (sic) [Palol] estamper, tres lliuras y quinse sous" (pàgs.: 140-141 de la llibreta d'en Rota). D'aquesta tirada bastant llarga de 1.500 exemplars, que Coramina es paga de la seva butxaca i que fa imprimir a Girona per l'impressor Palol, no n'he sabut trobar cap exemplar en els catàlegs consultats. Tampoc surten descrits en l'obra d'Enric Mirambell, *Història de la impremta a Girona*.

Per a la història de la transmissió d'aquest gènere ens interessa saber que aquests himnes vernacles, ben sovint, sofreixen arranjaments, canvis d'estil, supressions, noves redaccions que en dificulten l'estudi. De fet els goigs del segle XVII i els rossellonesos de final del XVIII són noves redaccions farcides de la redacció primitiva del segle XV. Coramina també ens informa que en 1644 "si es affagida [una cobla] de nou lo any 1644". Per aquesta època s'hi afegeixen 6 estrofes més de la mà de Coramina: "Comensa la addisió. Las posadas devall escritas si son compostas y affegidas per mi Pere Antoni Coromina pbre. y Domer Rector de dita Capella".¹⁴

¹³ *Els goigs de Sant Eudald*, "Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès", 1981-1982, pàgs.: 134-136.

¹⁴ BONET, Vida i culte, op. cit., pàg.: 148.

Els goigs. Dramatúrgia i llegenda¹⁵

Des de molt antic, els textos litúrgics en llatí sobre la vida de la Verge i dels sants els trobem redactats en català en la *Llegenda Aurea* de Jaume de Voragine, en els passaris, costumaris, leccionaris, himnes de moltes esglésies que es recitaven d'acord amb un calendari establert. Durant els segles XVI i XVII figuren també impresos en relacions de vides de sants com els *Flos sanctorum* impresos a Barcelona (Carles Amorós, 1524 i 1547), a més de les col·leccions de vides de sants¹⁶ confegides durant el Barroc.

Aquestes oracions cantades davant de l'altar de l'església, en el lloc on es guarden les relíquies que donen fe de la materialitat del sant, o bé a la porta de l'ermita edificada en honor del màrtir, palesen la veneració d'homes i dones de la nostra terra per uns éssers celestials, homes d'una nissaga superior, que han triomfat en una difícil empresa. Tenen tots els atributs d'una santedat guanyada amb molts sofriments, exemple que tots hem d'imitar. Amb motiu d'una ocasió celebrada, com ara l'onomàstica o la festa patronal se'n cantava la seva joia, el "goig". En l'imaginari popular, els sants funcionen com a intermediaris entre Déu i l'home. Dintre d'aquest simbolisme, la devoció a un sant assegura per al poble que el venera i el celebra una protecció divina contra les malures que afligeixen els mortals dia a dia: fam, malaltia, guerra, i altres penalitats que assetjaven pobles petits i grans en temps més difícils. Eren i són encara un mitjà per accedir, un altre dia, a les portes de la mort, a la glòria celestial. A Catalunya aquesta literatura espiritual té una importància excepcional. La lectura d'aquests goigs i còpies manuscrites o impreses en fulls volants, adornats d'una iconografia que es repeteix, vestits amb música, interessin el filòleg, l'estudiós del fet religiós, l'antropòleg dedicat a recerques de literatura popular, sense oblidar el missatge clerical que difonien.

L'esquema del goig, a grans trets, sempre sol ser el mateix. A través d'un joc d'estrofes es canalitzen els aspectes més importants de la seva vida: naixença, vida, mort i ascensió al cel. El martiri del sant hi ocupa un lloc central, ja que la seva sofrança per un ideal, serà per al cristià motiu d'exemple i d'imitació. Solen acabar amb una relació de beneficis que la seva devoció assegura. La estructura narrativa d'aquests fulls feia que el seu contingut també fos llegit com una llegenda marcada

15 Hom pot llegir una visió renovada del que han representat els goigs com a model d'escriptura hagiogràfica en el llibre de Dominique DE COURCELLES, *Les Histoires des saints, la prière et la mort en Catalogne*, Publications de la Sorbonne, Paris, 1990.

16 Pedro DE RIBADENEIRA, *Del Flos sanctorum o libro de las vidas de los Santos*, Madrid (s.i.), 1608; ALONSO DE VILLEGAS, *Flos sanctorum y historia general en que se escribe la vida de la Virgen Sacratissima, madre de Dios, señora nuestra y las de los santos antiguos, que fueron antes de la venida de nuestro Salvador al Mundo*, Imprenta de Narciso Oliva, Girona, 1794.

d'aventures i de successos diversos, de vegades amb un contingut novel·lesc. Com una derivació de la dansa trobadoresca, coneguts també amb el nom de cobles, llaors, clamors, són escrits majoritàriament en versos heptasil·labs amb un esquema formal i visual força rígid. Majoritàriament consten d'una entrada de quatre versos, amb rima creuada (abba) o encadenada (abab). A continuació hi ha un nombre d'estrofes variables –habitualment octaves– i una tornada final amb una quarteta que rima com la de l'entrada inicial.

Del relat hagiogràfic de la vida del sant a la seva possible dramatització hi ha un pas. Els misteris sobre vides de sants que representava l'església amb l'ajut d'un grup de clergues o fidels, en ocasió de festes litúrgiques assenyalades, no són res més que un joc escènic en el qual els sants, acompanyats d'altres personatges secundaris, escenifiquen les parts més vistents i atractives de la seva actuació a la terra, farcides de diàlegs i altres elements profans que no figuren en els textos canònics. Un catecisme visual, com els vitralls, que divulgava amb la fórmula del *delectare* i *docere* la vida llegendària del sant objecte de culte. El moviment de personatges en un cadafal, els diàlegs, la tramoia espectacular, donaven relleu a la paràbola de la seva vida, no tan simplificada com la que figurava en els goigs. *La Consueta del misteri de la gloriosa sancta Aghata* i *la Consueta de Sent Eudald*, aquesta última representada a Sant Joan de les Abadesses el 1549, són dos bon exemples d'aquest maridatge entre litúrgia i teatre. A través d'una rúbrica de la "Consueta de Sent Eudald", sabem que l'obra es feia a partir d'una vida del sant escrita en llatí, la mateixa que potser va donar lloc al goig: "així com en llatí se conté en la sua legenda, compost en la vila de Sent Joan les Abbadesas en lo mes de abril de l'any de Nostre Senyor 1549.¹⁷ Tomàs Ragner explica també la posada en escena d'una comèdia de Sant Eudald en castellà.¹⁸ Possiblement, l'espectador que assisteix a aquestes representacions és també lector d'aquest full volant. El versificador es converteix també, ocasionalment, en dramaturg que exemplifica la vida terrestre del sant que acabarà pujant al paradís. Un home com tots nosaltres que escull el camí de la salvació i que ens serveix de mirall a l'hora de morir.

Els goigs rossellonesos sobre sant Eudald

El nostre autor no s'està de fer públiques les fonts on ha begut per ampliar la seva hagiografia. D'entrada, esmenta a Antoni Vicenç Domenech¹⁹ (Grions, 1553-Girona, 1607), historiador i eclesiàstic dominicà, mestre de teologia al convent del

17 Josep ROMEU, *Teatre hagiogràfic*, volum II, Barcino, Barcelona, 1957, pàg.: 68. Aquesta obra també havia estat editada per Nolasc del Molar, Biblioteca Olotina, Olot, 1954.

18 "Scriptorium", LIII, 1927, pàg. 5.

seu ordre a Lutxent, autor d'un *Flos sanctorum* o vida de sants molt popular i explotat a Catalunya, imprès en dues edicions fetes a Barcelona i Girona. El segon autor és Francesc Marca (Olot, segle XVIII), historiador, franciscà, autor d'una *Crònica seràfica de la santa província de Catalunya* (1764). La llengua d'aquesta relació presenta castellanismes, gal·licismes i rossellonismes.

Aquests goigs de 1793, amb un total de 256 versos, són formats per una entrada de 4 versos encadenats, 31 octaves i 4 versos de tornada final que repeteixen l'entrada inicial, tots heptasil·labs. Els goigs de final del segle XVII, un conjunt de 88 versos heptasil·labs, tenen una estrofa inicial de 4 versos, 10 octaves i una tornada final de 4. L'arranjador rossellonès que refà i amplia els goigs del XVII aprofita per a la seva nova versió l'entrada inicial, dos versos de la primera estrofa i les estrofes 13, 14, 15, 16, una part de la 31, la majoria amb variants i canvis d'ordre en els versos. La tornada final és diferent. El copista rossellonès devia trobar aquesta relació insuficient perquè amplia el nombre d'estrofes fins a 32. A ben segur que la lectura de la prolixa vida de sant Eudald explicada per Antoni Vicenç Domenech li donà nous arguments per bastir l'antic esquema. Accentua i reforça altres aspectes de la vida del sant amb una pinzellada de tipus històric; ens explica el seu peregrinatge per terres de Catalunya. De la lectura de l'obra inferim que no és gaire bon versificador. Més que uns goigs, ens semblen unes cibles on, per damunt de tot, interessa l'eficàcia d'una forma narrativa, una tirallonga de versos on encabir aspectes desconeguts de la portentosa vida de sant Eudald. Els nexes gramaticals per lligar el discurs d'aquest tipus d'obres sempre el mateix. A través de les formes "Puix", "atès que", "com que"... lliguem les estrofes. El "Nos" representa l'acte d'amor col·lectiu, la súplica final.

19 Domenech, quan escrigué la vida de Sant Eudald, havia consultat un cronicó medieval, possiblement una llegenda llatina que també surt esmentada en la "Consuetudine de Sant Eudald" (Josep ROMEU, *Teatre hagiogràfic*, vol. I, Barcino, Barcelona, 1957, pàg.: 69-70), aspecte aquest que fou glossat per Pablo PARASSOLS PI, *Resumen crítico de la vida de San Eudaldo*, màrtir, Barcelona, 1886, pàgs.: 3, 5 i 17. La novena Vida del gloriós martir Sant Eudald que's venera en la sua Capella situada en lo terme de Montagut (Olot, Imprenta y Llibreria dels Succs. de Joan BONET, 1911, 23 pàgs.) és extreta de l'obra hagiogràfica d'Antoni VICENÇ DOMÈNECH, *Historia de los Santos del Principado de Cataluña* (1630).

Text dels goigs rossellonesos

Goigs del gloriós màrtir sant Eudal, sacerdot, hermità de l'ordre religiós de Sant Agustí, del monastir de Sant Marcial, bisbat de Vich; del qual las santas relíquias estan deposadas y molt veneradas en iglésia pròpia erigida baix son nom en la vila de Ripoll, bisbat de Vich.

Puix sou de tot aquest poble
devotament invocat,
sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

5 Ants de vostra naixement
en las parts de Llombardia,
ja tinguéreu sentiment
de la sega idolatria;
columna de foch immoble²⁰
10 en lo ventre figurat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

Trista de tal visió,
Theodora, vostra mare,
15 ne féu la relació
al comte Lyro, lo pare;
de la qual fonch per lo cople²¹
llur astròlog consultant.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
20 siau-nos sempre advocat.

Fonch pronòstic verdader
que lo fill que naixeria
seria com un braser,
que llur secta abrasaria.

25 Dins un desert lluny del poble
en naixement fòreu gitat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

Fins a l'edat de dotze anys,
30 olvidat allí visquéreu;
tormentat de molts afans,
lo setgle no coneguéreu,
al treball lo més ignoble,
com un esclau condemnat.
35 Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

Sent en una edat tant fràgil
exercitat a la cassa.
seguint un cervo molt àgil,
40 perdut mudàreu de plassa.
En una ermita molt pobre
per lo cel fòreu guiat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

45 Fer aquí santa unió,
per vós fonch cosa molt rara
trobant un sant companyó
que us servi de pare y mare.
Baix lo nom d'Eudal afable

²⁰ *Immoble*: "immòbil".

²¹ *Cople*: del francès *couple*, "parella". Gal·licisme.

50 per ell fóreu batejat.
 San Eudal, màrtir tant noble,
 siau-nos sempre advocat.

Tement de ser descoberts,
 molt prest vora mar baixàreu.

55 Passant per camins coberts
 junt ab ell vos embarcàreu;
 en Catalunya de prompte,
 al Port-Vendres abordat.

San Eudal, màrtir tant noble
 60 siau-nos sempre advocat.

Gosant aquí de bon seny
 un sant refugi cercàreu;
 las montanyas de Monseny
 per retiro vos llestàreu.²²

65 Féreu penitència doble
 vint anys en la soledat.
 Sant Eudal, màrtir tant noble,
 siau-nos sempre advocat.

De la mala seèta exit
 70 com la rosa de la espina
 de l'Esperit Sant umplit,
 guardàreu la fe divina.
 De Déu la paraula al poble
 a predicar destinat.

75 Sant Eudal, màrtir tant noble,
 siau-nos sempre advocat.

Monjo de Sant Marcial,
 bisbat de Vich, lluny del segle,
 observàreu jovial

80 de sant Agustí la regla;
 ab sant Pancràcio fent cople,
 fóreu llum de caritat.

Sant Eudal, màrtir tant noble,
 siau-nos sempre advocat.

85 Sobmès a vostres prelats
 per vós fonch molt gran negoci
 rèbrer les ordes sagrats
 fins a lo dei sacerdocí.

Pancràcio mort en sa casa

90 vos deixà tot desolat,
 Sant Eudal, màrtir tant noble,
 siau-nos sempre advocat.

Christo vos aconsolà
 ab visió graciosa;

95 en sòmit²³ vos inspirà
 de portar-vos de Tolosa.

Per tres sants ab cor alegre
 allí fóreu festejat.

Sant Eudal, màrtir tant noble,
 100 siau-nos sempre advocat.

Monstrà Déu ser vós gran sant
 quant entràreu en Tolosa
 ressuscitant un infant,
 no restant-li més que la ossa.²⁴

22 *Llestar*: triar. Rossellonisme.

23 *Sòmit*: variant de "somni".

24 *Ossa*: restar amb la pell i els ossos, estar molt magre.

105 Alabarà Déu lo poble
que us donà tal potestat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

Notable miracle fonch

110 que, quant de Roma venieu.
féreu nàixer una font
per la gran set que tenieu
del mitg de una roca immoble
a Moysès comparat.

115 Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

A molts endimoniats
dels dimonis lliberàreu;
de grans mals atormentats

120 infinits malats curàreu,
a molts la terra no cobra²⁵
per haver-vos reclamat.
Sant Eudald, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

125 Per vós los muts lo parlan,
los cegos còbran la vista,
los coixos lo caminar,
alegria la gent trista.
De la misèria lo pobre

130 per vós és aliviat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

Dos voltas vos féu patir
un rey tirà lo martiri.

135 Dels dos Déu vos féu exir
intact y blanc com un lliry.
Ell y los seus cremats foren
del foch per vós preparat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
140 siau-nos sempre advocat.

Son successor Tencerós,
en vista de tals portentos,
al regne dels ostrogots
vos manà de retirar-vos.

145 Allí la vista a un cego
donàreu, sent arribat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

Lo príncep goth vos manà

150 servir a l'arianisma:
pura fe vos preservà
de càurer en tal abisme.
De fermesa gran exemple
vos féu Déu verb incarnat.

155 Sant Eudald, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

Flagel.lació cruel,
y de plom fos, tassa plena,
vos meresqué vostre zel.

160 Senyant-vos, fonch goig las penas
y per prodigi notable
lo plomb en bon vi mudat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

²⁵ *Cobra*, *cobre*: *cobreix*.

- 165 Fòreu després degollat
y gitat dins una cova,
per mort en ella deixat
un mes, sens troba ni nova.
Sant Juan vos y descobra,
- 170 per una estela guiat.
Sant Eudal, màrtir tan noble,
siau-nos sempre advocat.
- Ab sant Juan, sacerdot,
Déu vos manà que, sens posa,
- 175 eixint del regne ostrogot
tornàsseu prest a Tolosa.
Per los dos fonch gran consuelo
de revèurer tal ciutat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
- 180 siau-nos sempre advocat.
- Aquí restàreu molt temps
fent austera penitència;
nous martiris molt contents
de patir ab paciència
- 185 per quinta y sisena volta
sufrir vos fonch revelat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.
- Valamir ab Atilà
- 190 reys gods vinguts en Espanya
per tiranisar allà,
posaren en tot zizanya.
Per a consolar lo poble
de Déu fòreu deputat.
- 195 Sant Eudal, màrtir tant noble,
- siau-nos sempre advocat.
- Lo cap de sant Saturní
en las parts de Urgell portàreu;
al seu nom, ab zel diví,
200 un sant temple dedicàreu.
Ab tal reliquia lo poble
se tingué per preservat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.
- 205 Passant per la vila d'Acqs,
d'Espanya tornant en França,
trovàreu molt afanyats
los reys gods per llur avansa²⁶.
Arrestat fòreu de prompte
- 210 y per ells interrogat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.
- A llur secta remitent,
tancat dintre una caverna
- 215 fòreu tres dias content,
de puntas, de claus sent plena;
ahont de tot dany y màcula
per Déu fòreu preservat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
- 220 siau-nos sempre advocat.
- Vingut lo temps de envellir
del martiri la corona;
de part del rey Valanir
vos donàren hora bona.
- 225 De claus, al cap rengla doble,

26 *Avansa*: avançament, avanç. Castellà: "avance".

	al cor, ganivet plantat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.		ahont sou molt venerat.
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.
230	Fonch vostre cos recondit
venerat ab honra tanta
que de Acs fonch transferit
en una iglésia molt santa.
Cinch-cents anys després, al poble
de Ripoll fonch atorgat.	245	Sufrint del part lo dolor,
vos invòcan las prenyadas,
y no.ls falta lo favor
de ser prest aliviadas.
Per vos fonch tot aquell poble
de pesta y fam deslliurat.
235	Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.	250	Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.
240	Sent llavors comte d'Urgell
y comte de Barcelona
lo pio príncep Borrell,
soberà de Catalunya,
vos feren iglésia pròpria	255	Puix sou de tot aquest poble
devotament invocat,
Sant Eudal, màrtir tant noble,
siau-nos sempre advocat.

(Nota del copista rossellonès:)

Estos goigs són trets de la vida de Sant Eudal, escrita en lo any 1601 per lo molt reverent pare fra Antoni-Vicent Domènech, theòlog y predicador de l'ordre del pare sant Domingo, en son llibre intitulat *Història general de los Santos y Varones il·lustres en Santidad del Principado de Cataluña*, imprès a Girona lo any 1630²⁷ y per lo molt reverent pare fra Francesc Marca, ex-cathedratic de Prima dels estudis generals de Tarragona, de la regular observància del pare sant Francesh, en son llibre intitulat, *Chronica Seraphica de la Santa Provincia de Cataluña, de la regular observancia de vuestro Padre Sant Francisco*²⁸, part 2, que conté des de l'any 1400 fins a l'any 1749, imprès en Barcelona lo any 1764.

Sant Eudal nasqué en lo any del senyor 406, sent imperador de l'orient Arcàdio y Honòrio; y morí als 11 de maig de l'any 452, sent imperador Marcià.

Se celebra la festa de sant Eudald, en lo monastir de Ripoll, y en la iglésia dedicada en son nom y també en la iglésia de Sant Pere de la mateixa vila quiscun any als 11 de maig, nomenant-lo en las collectas de la missa y de l'offici; y se'n fa octava. Y en lo mes de novembre se fa la festa de sa translació.

27 Impremta de Gaspar Garrich, Girona 1630. N'hi ha també una edició anterior, en dos volums, impresa a Barcelona per Gabriel Graells, 1602.

28 Impremta Padres Carmelitas, 1764.

Epíleg

Un cop descoberts i editats aquests primitius goigs dels segles XV i els del segle XVIII, la llista cronològica dels que s'han conservat sobre la figura sant Eudald o bé dels quals tenim referència escrita fins a la fi del segle XVIII, ara per ara, seria aquesta:

1. Goigs de sant Eudald del segle XV conservats a la Biblioteca de Catalunya.
 2. Joan Gasch, paraire, deixà estatuit en el seu testament de 3 d'octubre de 1636 que es cantin el goigs "cada primer dissapte del mes al vespre per los domers de dita Ygla. cantats per lo que dona dotze lliures barcelonesas". El 1664 el seu fill Sebastià compleix també aquest desig.²⁹
 3. Uns goigs primitius que comencen "Pus Ripoll resta honrat", copiats abans de 1638, recollits per Coramina i editats per Bonet (una tornada i 6 estrofes irregulars).
 4. Els goigs que fa editar Coramina a la impremta d'Hierònim Palol de Girona en 1646. Aquests podrien ser els mateixos que figuren manuscrits al quadern d'en Rota, al revers del full on Coramina copià els més antics, editats també per Bonet. Són els anomenats "goigs de Ripoll" que contenen els seus afegits a partir de l'estrofa octava.
 5. Goigs impresos a Barcelona per Juan Jolis (carrer dels Cotoners) a mitjan segle XVII. Vegeu-ne el facsimil. Aquesta versió fou àmpliament difosa fins l'any 1932, llavors sofriren un arranjament de mans de Mn. Josep Tordera, vicari de Ripoll en aquella època.
 6. Goigs rossellonesos de 1793 editats en aquest treball.
 7. *Goigs del gloriós martyr S. Eudalt, ques cantan en la Yglesia de la vila de Ripoll de ningun Bisbat*. Girona: per Narcís Oliva. Estamper a la plaça de las Cols (Final del segle XVIII).
- Els goigs nùms. 4, 5 i 6 són versions desenvolupades que deriven des del segle XV (ms. 1191 de la Biblioteca de Catalunya).

²⁹ "Efemèrides Ripolleses", Full parroquial de Santa Maria de Ripoll, número 3667, esmentat per Bonet, *Vida i culte*, op. cit., pàgs.: 146-147.